

Czoch Gábor

VÁROSI TISZTÚJÍTÁS KASSÁN 1848-BAN

Jelen tanulmány középpontjában az 1848-as, az áprilisi törvényekkel új alapokra helyezett szabad királyi városi tisztújítás áll, amit Kassa városának példáján vizsgálók meg közelebbről. Az elemzés egyrészt arra keresi a választ, hogy az 1848. XXIII. tc.-nek a városok közigazgatási szervezete átalakítását, és a tisztújítás lebonyolítása új rendjét szabályozó rendelkezéseit miként sikerült átültetni a gyakorlatba a magyar királyság északkeleti országrésze regionális központjában. Az igazgatástörténeti aspektus mellett másik kérdésünk az, hogy mennyiben újult meg a kassai vezetés a korábbihoz képest jóval demokratikusabb rendszerben lebonyolított választás eredményeként, és miként értékelhetjük e változásokat.

Az 1848-as önkormányzati választás tágabb kontextusba helyezése, illetve újdonságának érzékeltetése érdekében a vizsgálat első lépésében az előzményeket veszem szemügyre, vagyis azt, hogy a forradalom előtti időszakban miként zajlott le az érvényben lévő szabályozásnak megfelelő városi tisztújítás. A tanulmány második részében kerül sor az 1848-as tisztújítás bemutatására, majd pedig a tanulmány zárásaként az újonnan választott városi vezetés összetételét és ennek tanulságait elemzem röviden.

Kassán a tisztújítások eredményeit, illetve a megválasztott tisztviselők névsorát rögzítő „Liber Restauratorum” utolsó, 1758-al induló kötetének tanúsága szerint egészen a 19. század elejéig — néhány kivételtől eltekintve — még rendszeresen évente sor került a tisztújításra, általában január hó folyamán.¹ Egészen pontosan 1804-től kezdődően figyelhető meg, hogy a tisztújítások ritkábbá válnak, rendszertelenül követik egymást, három, illetve négyévente tartanak a tanács és a polgárságot képviselni hivatott, városonként eltérő számú, tekintélyes polgárból álló testület, a választott község, más nevükön a belső és a külső tanács tagjaira kiterjedő teljes választást. A közbenső időben alkalmanként csak egyes városi hivatalok személyzetét újítják meg, amit a főhivatalokra is kiterjedő *restauratiótól* megkülönböztetve *renovation*nak neveznek. Az 1830-as választást követően pedig már csak 1835-ben, 1841-ben és 1846-an kerül sor tisztújításra.

Azt, hogy milyen időközönként kerüljön sor tisztújításokra, hagyományosan a városi privilégiumok szabályozták. Az évenkénti választás gyakorlata kezdetben általános volt, és egyes helyeken, Kassához hasonlóan a 18. század végéig fennmaradt, másutt már a 17. század folyamán áttértek a két- vagy há-

¹ Liber Restauratorum ab anno 1758, Archív Mesta Košice (AMK), Supplementum H. III/2, REST. 10 Beszédes módon a bejegyzések szerint kétéves kihagyás volt 1785-ben és 1786-ban, aztán csak egy-egy évben, 1790-ben, 1792-ben, 1794-ben és 1799-ben maradt el a tisztújítás.

romévenkénti választásra.² A túl sűrű tisztújítás nem felelt meg a szakszerű és eredményes közigazgatás követelményeinek, ezért javasolta a hároméves periódus egységes bevezetését az 1790-ben kiküldött országgyűlési bizottság városokra vonatkozó tervezete. Ez azonban, a többi bizottsági munkálattal együtt, mint ismert, papíron maradt és legközelebb csak 1825-ben vették elő ismét, amikor nyomtatásban is megjelentették, majd az 1827. évi törvények értelmében kiküldött újabb országgyűlési bizottság munkálataihoz szolgált alapul. Ez az újabb bizottság csak némileg módosított az eredeti tervezeten, mindenestre az ő munkájuk sem került a következő országgyűlés elé.³ Az 1843-ban készített, igen részletes városi törvény tervezete már hatéves időszakokénti tisztújításokat irányzott elő. Bár ezt a tervezetet részletesen tárgyalta az országgyűlés, végül azonban — egyéb okok miatt — ez sem emelkedhetett törvényerőre.⁴

A városi autonómia egyik legfontosabb eleme a bíró, a tanács és más tisztviselők szabad választása. A szabad királyi városok önrendelkezési jogát azonban az udvar, centralizációs törekvéseinek szellemében, már a 17. század közepétől kezdődően fokozatosan korlátozta. Ennek részeként pedig a tisztújítások kiírását uralkodói jóváhagyáshoz, vagyis a városokat felügyelő két kormány szerv, a Magyar Királyi Helytartótanács és a Magyar Királyi Kamara engedélyéhez köttették, és lebonyolításukat egy erre a célra kiküldött királyi biztos felügyelete alá helyezték.⁵ Ennek következtében, mint az a kassai városi tanács üléseinek alább elemzett jegyzőkönyveiből is kiviláglik, az tehát, hogy milyen időközönként kerülhetett sor a tisztújításra, a forradalmat megelőző években alapvetően már nem a városok saját szabályozásától, hanem a felettük szoros ellenőrzést gyakorló kormányzervek döntésétől függött. Ennek a rendszernek a jellemzőit és anomáliáit sűrítve jól mutatják az 1846-os kassai tisztújítás körülményei, előzményei, illetve a megszervezése kapcsán felmerülő problémák.

Az 1846-os tisztújítás és előzményei

Az 1846-os választás előzményei után keresve hamar kiviláglik a tanácsülések jegyzőkönyveiből, hogy erre még a megelőző, 1841-ben tartott tisztújításhoz kapcsolódó konfliktusok is hatást gyakoroltak; továbbá, hogy a tisztújítá-

² Így például Győrött. L. erről *Balázs Péter*: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején. Bp. 1980. L. még *Csizmadia Andor*: A magyar városi jog. Reformtörekvések a magyar városi közigazgatásban. Kolozsvár 1943. 119.

³ E bizottsági munkálatokat részletesen ismerteti *Csizmadia A.*: Városi jog i. m. 104–129.

⁴ Törvény Cikkely. A királyi városokról. Pozsony 1843. 367.§.

⁵ *Osztzky Dénes*: A hazai polgárság társadalmi problémái a rendiség felbomlásakor. Bp. 1935. 51–82. Az udvar centralizációs törekvéseivel, a városi autonómia korlátozásával és a királyi biztosi intézménnyel több tanulmányában is foglalkozott H. Németh István. L. például *H. Németh István*: A szabad királyi városok igazgatásának abszolutista vonásaihoz. A felső-magyarországi városok 1681. évi tisztújításai. In: Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára. Szerk. Mayer László – Tilcsik György. Szombathely 2003. 229–254.; *H. Németh István*: Az állam szolgái vagy a város képviselői? A központosító várospolitikai hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére. Soproni Szemle 61. (2007) 125–141.; *H. Németh István*: Várospolitikai új utakon: Az abszolutista jellegű várospolitikai jellemzői a Magyar Királyságban a 17–18. század fordulóján. URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv. 7. (2012) 283–308.

tással összefüggésben többféle okra visszavezethető elégedetlenség volt a város vezető köreiből. Ezek egy része a lebonyolításnak az udvar által megszabott rendjével állt összefüggésben, más részük személyi jellegű kérdéseket érintett.

Az egyik legfontosabb probléma abból adódott, hogy a választás megtartásához, mint már említettük, uralkodói engedélyre volt szükség, ezt azonban az udvar egyáltalán nem sietett kiadni. Emellett pedig a kassai tanács szerette volna elérni azt is, hogy a tisztújítást a maga hatáskörében, vagyis királyi biztos közreműködése nélkül bonyolíthassa le. Mivel a legutóbbi választásokra 1841 nyarán került sor, az újabb tisztújítást a város vezetése már 1843 végén kezdeményezte. A tanács működésének ellenőrzésére hivatott választott község (más néven *electa communitas*, vagy külső tanács) az erre vonatkozó beadványában felkérte a tanácsot, „minthogy a tisztújítási törvényes határ idő már is közelgetne,” ez ügyben forduljon az uralkodóhoz „legalázatosabb felterjesztés útján” a „tisztújító szék tartására nézve szükséges legfelsőbb engedelem” megszerzéséért. A tanács a választott községnek címzett válaszában arról értesíti a testületet, hogy ennek érdekében már írtak a Magyar Királyi Udvari Kamarának. Felterjesztésükben azt kérték, hogy „minden királyi biztos közben jötte nélkül e városban tartandó tisztújító szék iránti legfelsőbb engedelmet magas közbenvetése által kieszközölni méltóztassék”(6870/1843.dec.29.).⁶

E beadványból tehát egyfelől kitűnik, hogy a város felfogása szerint érvényes rendtartás alapján a tisztújításokat háromévente kellett volna megtartani, ez azonban, mint arra utaltunk, 1830-tól már közel sem valósult meg a gyakorlatban. Másfelől pedig az is látszik, hogy hiába volt ekkor már évszázados „hagyománya” a választást felügyelő királyi biztos intézménynek, a kassai vezetés nem volt hajlandó ebbe végképp beletörődni. A tanács korábban külön is kérvényezte, hogy a főjegyzőt saját hatáskörében nevezhesse ki, a helytartótanács leirata azonban ezt kategorikusan elutasította azzal az indoklással, hogy „olly alkalomkor, midőn a szabad királyi városokban királyi biztos közbenjöttével tisztújítás tartatik, minden egyébként a Tanács által gyakoroltatni szokott jogok a királyi biztosra ruháztatnak.”(1091/1843.febr.17.)

Míg a főjegyző kinevezésének ügyében egy hónap leforgásával megérkezett a válasz, a tisztújítás megtartására vonatkozó felterjesztés tárgyában a tanács hiába várta a kormányzati leiratát. Ezért, ismét a választott község kezdeményezésére, 1844. május 10-én újabb levél elküldéséről határozott (2707/1844.máj.10.). A kamara azonban erre sem reagált. November 10-én azonban elhunyt a város főbírája, Fedák János, aki 1835-től töltötte be ezt a tisztséget (bíróvá választása előtt 1820-tól polgármester, vagyis *consul* volt),⁷ ezért másnap a tanács ismét írt a kamarának „[M]iután a legutóbbi városi tisztújítástól már háromesztendő és négy havak elmúltak, azon felől e város fő-

⁶ Tanácsülések Jegyzőkönyve. AMK, Sterdná Manupilácia, Magistratny súd (J). Elsőként az idézett ügy jegyzőkönyvi számát, majd pedig annak a tanácsülésnek a dátumát adom meg, amelynek keretében a tárgyalására sor került. Mivel a tanulmányban sokszor idézek a jegyzőkönyvekből, ezért a lábjegyzetek számának túlságos szaporítása elkerülése érdekében e hivatkozásokat rövid formában a főszövegben adom meg zárójelben. A jegyzőkönyveket eredeti helyesírással idézem.

⁷ *Liber Restauratorum*

bírójának [...] elmúlása által e városi hatóság rendszeres elnökétől megfosztott”. (6231/1844.nov.11.) Négy nappal később a választott község hasonló okból fordult a tanácshoz, azzal a megjegyzéssel, hogy amennyiben nem kérelmezik ismét a tisztújítás engedélyezését, akkor ők maguk fognak közvetlenül a királyhoz fordulni ez ügyben. A tanács erre úgy döntött, hogy bár november 11-én írtak, levelüket megismételik. (6339/1844.nov.15.) Mivel e kérelmeknek sem volt foganatja, több mint fél év várakozás után a tanács 1845. június 3-án, majd mivel továbbra sem jött válasz, szeptember 12-én ismételten kérte a tisztújításra vonatkozó kérelmük jóváhagyását. Végül aztán a helytartótanács egy 1845. november 25-i leiratban értesítette a városi vezetést a választás engedélyezéséről, amelynek lebonyolítására királyi biztosként Petrovay István kassai kamarai igazgatót nevezték ki, akinek a hatáskörébe utalták a tisztújítás pontos időpontjának meghatározását is. Vagyis, az első megkeresés után két évnek kellett eltelnie a pozitív válaszig, amelyben a királyi biztos nélküli választás szóba sem került. Sőt, a helytartótanács nyomtatékkal felhívta a kassai tanács figyelmét arra, hogy a királyi biztos iránt „illő tisztelettel, egész készséggel és tartozó engedelmisséggel viseltetni szoros kötelességének ismerje” (7298/1845.dec.9).

A tanácsi jegyzőkönyvekből azonban az is kiderül, hogy a kassai vezetés nem csupán általánosságban ellenezte a királyi biztosi intézményt, de az 1841-es választás eredménye kapcsán konkrét személyi sérelmek is keletkeztek. Petrovay István ugyanis az 1843. január 10-én kelt levelében arról tájékoztatta a tanácsot — amit az azonnal meg is tárgyalt —, miszerint kézhez kapta a helytartótanács és a kamara értesítéseit az 1841. júliusában tartott tisztújítás jóváhagyásáról (másfél évvel tehát a lebonyolítását követően!). A királyi biztos egyben azt is közölte, hogy jelentése alapján a helytartótanács elutasította azoknak a városi tisztviselőknak a panaszát (öt főről volt szó), akik az 1841-es tisztújítás alkalmával történt „elmellőztetésük” miatt folyamodtak a kormányzókhoz. Mindezen túl, levelének további súlyos személyi vonatkozású mondanivalója is volt. E szerint a választott község korábban annak felterjesztésére kérte őt, hogy „illő nyugdíj” mellett „néhány tanácsosok nyugdíjba lennének teendők”. A levél arra is utalt, hogy ez a felterjesztés már megtörtént, sőt válasz is érkezett a helytartótanáctól, amely a nyugdíjazást jóváhagyta, de a nyugdíjak ügyében újabb beadványt tett szükségessé. A királyi tanácsos pedig csupán e nyugdíjak megállapításához „szólította fel” a tanácsot véleménye benyújtására. (145/1843.jan.10.)

A városi tanács határozatából azonban az is kiderül, hogy a választott község 1842 tavaszán a királyi biztost eredetileg nem egyes tanácsosok nyugdíjazásának elintézésére, hanem arra kérte, hogy járjon közbe a tisztújítás részleges megismétlésének elrendelése érdekében, amely a „város három fő előjárói hivatalát” vagyis a főbíróit, a polgármesterit és a kapitányit érintené. A tanács ugyanakkor ez ügyben egy 1842. május 2-án kelt levelében azzal a kérelemmel fordult a helytartótanácsához, hogy meghallgatása nélkül ne hozzon döntést, amire azonban választ mindeddig nem kapott. A felmerült nyugdíjazások ügyében pedig a tanács mindenekelőtt azt vetette fel, hogy a királyi biztosnak a mandátuma a tisztújítás lezárultával véget ért, ezért amíg erre nézve más „fel-

sőbb parancsot” nem kapnak, Petrovay István levelének tárgyalását felfüggesztik (145/1843.jan.10.), vagyis magyarul, nem tekintik illetékesnek.

A választott község azonban két héttel később levélben fordult a tanácshoz, amelyben a nyugdíjazandó tanácsosoknak a hivatali fizetésüknek megfelelő nyugdíjat javasoltak, azzal, hogy tanácsi véleményként ezt küldjék tovább a királyi biztosnak. A meglehetősen terjedelmes jegyzőkönyv szerint a tanácsülésen részt vevő polgárnok, vagyis a választott község vezetője, Kloczkó János nyomást gyakorolt a tanácsra, kijelentve, hogy amennyiben a tanács késlekedne átküldeni véleményét a biztosnak, akkor a választott község fogja ezt megtenni. A tanács úgy döntött, hogy enged a nyomásnak és „a rendfeltartása érdekében multhatatlanul megkívántató kölcsönös egyetértés fentartása s köz polgári nyugalom háborításának és esedhető viszálykodások elhárítása tekintetéből” felülbírálta korábbi döntését, vagyis tárgyalás alá vette az ügyet, bár Petrovay megbízatásának meghosszabbítása kérdésében még nem kapott választ felsőbb helyről. Hosszasan kifejtett véleményük szerint a törvényesen megválasztott városi tanácsosok, hacsak nem követnek el valamiféle bűncselekményt, a közszolgálatáért kiérdemelt éves fizetésüket nem veszíthetik el. Egyébiránt, egy tanácsosnak kötelessége „amennyire csak ereje engedi, élete utolsó napjáig a közjóra munkálkodni”, hiszen megválasztásuk életre szóló megbízatást jelent.

A tanács több okból kifolyólag is ellenezte a nyugdíjazást. Részletes fejtegetésük szerint ez egyrészt felesleges terheket róna a városi házipénztárra. Ezen túl pedig rossz példával szolgálna, hiszen ha a választott község kezdeményezése jóváhagyást nyer, mi akadályozza meg, hogy a jövőben nem fogják ismét megkísérelni egyes nekik nem tetsző tanácsosok hasonló elmozdítását? Ennek következményeként továbbá, szól a tanács okfejtése, egyes korosabb tisztviselők majd hiába reménykednek, hogy fáradságos munkájuk jutalmául végül tanácsosok lehetnek, vagy a példa alapján esetleg szintén nyugdíjba akarnak menni, „mintsem életük végéig szolgálni”, így pedig „kevés évek múlva talán több lehet a nyugalmazott városi tisztviselő, mint a valóságos”, amit a házi pénztár nem fog elbírní, és újabb adóterhet fog jelenteni a polgároknak. A tanácsi vélemény tehát az, hogy a nyugdíjazásra vonatkozó indítvány rossz és szükségtelen. Amennyiben pedig egy tanácsos elhalálózása miatt üresedés támadna, nincs szükség annak azonnali betöltésére, a tanács el tudja látni a feladatát a következő tisztújításig „ha mindjárt a fél Tanács egészen ki is halna”. A tanács döntése értelmében mindezen okokat az uralkodónak is ki fogják fejteni, a nyugdíjazás „függőben hagyását” kérvényezik és erről Petrovay Istvánt is értesítik azzal, hogy mindenestre a nyugdíj csakis az egész éves bérnek megfelelő összeg lehet. A választott községnek ugyanakkor a jegyzőkönyv tanúsága szerint komolyan a szemére hányták, hogy a vitatott indítvánnyal, „nemcsak önkéntes félre lépést tőn, de folyamodását a már megszűnt királyi biztoshoz, mint még mindig olyashoz czímezve intézvén, s illy úton felterjesztvén [...] a városok alkotmányos szabadságukat önként csorbítani, egyszersmind a tanács és a Választott Község közötti rendtartási egyetértést, melly nélkül a közjó és a

polgári boldog létezés fel nem állhat, egészen semmi venni látszatik, [ami] jóvá nem magyarázható”.(523/1843.jan.24.)

A tanács tehát nem kívánta tovább élezni a feszültséget a választott községgel, ugyanakkor igyekezett védeni az álláspontját is, amit a hagyományos rend és a városi autonómia védelmével azonosított. A tanácsulések jegyzőkönyvei tanúsága szerint azonban a választott községgel folytatott vitában lényegében alul maradt. A tisztújításra kinevezett királyi biztost ugyanis a helytartótanács azzal is megbízta, hogy nyugdíjazza „Antalffy András agg koru tanácsbelit előbbi fizetése megtartása mellett”, továbbá, hogy vizsgálatot folytasson „Újházy Lajos tanácsbeli ellen tett többféle panaszok” ügyében (7298/1845 dec.9.). A helytartótanácsi engedély kézhezvétele után pedig a város vezetése még 1845. december 16-án a tanácsból és a választott község tagjaiból álló küldöttséget nevezett ki, amely felkereste az ismételten megbízott királyi biztost „személye iránti előleges tartozó tiszt kötelesség és tiszteletnek e város részéről ünnepélyes kinyilvánítására”(7416/1845.dec.16.).

A választásokat megelőzően az elaggott korú tanácsos korábban már kezdeményezett és előlegesen jóváhagyott nyugdíjazásának, illetve a kifogásolt magatartású tanácsos ügye mellett a választott község további javaslatokat is megfogalmazott a tanács felé, amelyeket a tisztújítás alkalmával kívánt érvényesíteni. Ezek szerint Kassa legnagyobb jövedelmet hozó birtokának, a forrai uradalomnak a hivatalban lévő tisztartóját is nyugdíjazni kívánták, illetve javasolták azt is, hogy az uradalomtól válasszák külön a hegyaljai szőlőket és kezelésükre külön tisztartó kinevezését szorgalmazták. Ugyanakkor a forrai uradalmi pénztár, és a városi erdőbirtokok jövedelmeinek ellenőrzésére megbízott hivatalnokok számát takarékosági okokból csökkenteni szerették volna. Végül pedig a városi levéltár kezelésére egy állandó levéltárosi állás rendszeresítését kezdeményezték. Javasataikhoz a tanács hozzájárulását kérték, továbbá azt, hogy ezekhez a királyi biztos közbenjárásával szerezzék meg az uralkodó jóváhagyását (525/1846.jan.23.) A tanácsosok két ponton vitatkoztak csupán e javaslatokkal. Egyrészt tanács a gyorsabb elbírálás érdekében a királyi biztos kikerülésével közvetlenül akarta a javaslatokat a felsőbb kormányzások elé terjeszteni, amivel aztán a választott község is egyetértett. Ennek háttérében feltehetőleg az a szándék is állt, hogy korlátozzák a királyi biztos szerepét. Nézetkülönbség maradt azonban a forrai uradalom ügyében, mivel a tanács ezt a nagyobb haszon reményében bérbe akarta adni, míg a választott község a város saját kezelésében kívánta tartani. Mivel a két grémium ebben nem jutott egyezésre, úgy döntöttek, hogy a választott község eltérő véleményét e tárgyban külön csatolva terjesztik fel a kamarának (884/1846.febr.6.)

A tisztújításra végül 1846. február 17. és 19. között került sor. (1131/1846. febr.17.–18.–19.). A választás napján kora reggel a „Város Tanácsa, Választott polgári Községe és egész tiszt köze a szokott tanácsi teremben özsvegyűlvén legis legelőbb a Szentlélek meghívása végett egy testben a helybeli Parochiális és Székes egyházba elmentek” majd ezt követően az erre kinevezett „ünnepélyes küldöttség” szállásán felkereste a királyi biztost, és őt a városházára kísérte. A tanácsteremben a „Nagy számmal egyszersmind özsve gyűlt minden

rendü helybeli lakosok jelenlétében” a biztos az elnöki széket „éljen kiáltások közt elfoglalta”, a megjelenteket üdvözölte, felolvasta a tisztújításra szóló királyi parancsot, és „velős beszéddel a tisztújítási köz ülést megkezdette.” A város vezetése nevében a királyi biztosnak a főjegyző válaszolt rövid ünnepi beszédben, kifejezve egyúttal a város háláját és hódolatát az uralkodónak. Mivel a betöltendő, választás alá eső tisztségekre a választott község tagjai szavazhattak, a tisztújítás logikusan a választott községben megüresedett helyek betöltésével indult. Kassán ez a testület hagyományosan 60 választott, (vagy választó) polgárból állt, akiknek a megbízatása alapvetően életfogytiglan szólt. Közülük az 1841-es tisztújítás óta heten haláloztak el. A megüresedett helyek mindegyikére, csakúgy, mint a többi választás alá eső tisztségre, a királyi biztos három jelöltet állított, rájuk szavazhatott a többi választópolgár. A jegyzőkönyvből kiderül az is, hogy a jelölést a királyi biztossal történő egyeztetés előzte meg; tulajdonképpen az, aki valamely tisztséget el kívánta nyerni, előzetesen a királyi biztosnál kellett, hogy jelentkezzen, és a rendszerből adódóan először annak jóváhagyására volt szükség a jelölté válásához. Erre utal az is, hogy az első megüresedett választópolgári hely betöltésére irányuló szavazás előtt a község nevében négy választópolgár a biztoshoz fordult, hogy az általa kijelölt személyek mellé egy negyediket is vegyen fel: „az itt lakó és közönségesen tisztelve szeretett Méltóságos Kelemesi Melczer János Cs: K. Kamarás és a kassai kerületi tartománybeli fő biztos úr ő nagyságát.” A jegyzőkönyv szerint azonban erre a királyi biztos azt közölte, hogy bármely tisztségre egyedül azokat jelöli ki, „kikről személyesen és vólta képpen a felől meg van győződve hogy magukat azokra kijelöltetni kívánják”. Mivel a nevezett „e részbeni kívánságát nála nem nyilvánította” ezért nem teljesíti a küldöttség kérelmét, bár szívesen látná, ha „illyetén fő rangú és köz tekintetű úri tagok... kinek becses neve országszerte ösmert ... a „helybeli Vpolgári Község díszes körébe felvételnének.” E közjátékot követően kezdődött meg aztán a választott községben megüresedett helyek betöltésére irányuló szavazás. Elsőként azonban a választott község vezetőjére szavaztak, mivel a választott polgárokkal ellentétben a testület vezetőjének a hivatala „rendszeres választás alá” esett. A szabályok értelmében tehát a hivatalban lévő polgárnok leköszönt, de a pozícióra ismét jelölték, és a két másik jelölttel szemben, nagy többséggel, ismét megválasztották.

A tisztújítás második napján került sor az előző választás óta történt két haláleset, illetve a nyugdíjazás miatt megüresedett három tanácsi hely betöltésére. Mivel az egyik tanácsosnak a választott község előző nap újonnan bizalmat kapott vezetőjét szavazták meg, így megint polgárnokot kellett választani. Erre ezúttal Török Sámuel hites ügyvéd, választópolgár kapta a legtöbb szavazatot. Ezt követően alacsonyabb beosztású tisztviselők és különböző városi hivatalok írnokainak választására került még sor. Majd a város kapitánya, illetve a két legfőbb hivatalt betöltő személy elhalálása miatt helyettesként működő polgármester és főbíró „felsőbb szabályos rendeletek értelmében a rendszeres tisztújítási választás alá eső eddig viselt fentebbi hivatalokról lemondottak, egyszersmind Goczigh József Vkapitánya érintett hivatalrai minden további kijelölésnek leköszöntével” a hivatali pecsétjét, a helyettes polgármester az árva-

pénztár szekrényének — amelyben eredeti kötelezvényeket és okiratokat őriznek — egyik kulcsát, a helyettes bíró pedig a városi hatóság hiteles pecsétjét a „Kir biztosnak” átadták, és tisztségükről lemondtak. A királyi biztos azonban azért, hogy a város elöljárók nélkül egy pillanatra se maradjon, őket a másnapi választásig „helyesítette”. Végül pedig, mivel az egyik tanácsosi helyre az addigi főjegyzőt, Rimanóczy Ferencet választották meg, a főjegyzői hivatal is megüresedett. A jegyzőkönyv rögzítette, hogy a városi tanács — miként, mint láttuk, már korábban is kérte — a főjegyző kinevezését „a régtől divatozott szokás szerint jelenleg is gyakorolni kívánta” de a királyi biztos ezt a leghatározottabban elutasította. A tisztújítást szemlélő közönséget rövid időre távozásra szólította fel, és a tanácsosokkal folytatott külön értekezlet keretében fejtette ki álláspontját, miszerint „a Fő Jegyző úgy szintén mind azon megürült hivatalokrai kinevezések mellyek K. Biztos közben jötte nélkül tartott házi tisztújítás alkalmával egyébkint a Tanácsot illetnék, a Tisztújítási K Biztosra átruháztatva, annak egyenes jogaihoz tartozván, e részbeni Biztosi jogokat sértetlenül feltartva érintett fő jegyző és egyéb illynemű hivatalnokok kinevezését a felhívott felsőbb rendelések értelmében Királyi Biztosi hatalmánál fogva egyenesen megteendi.” Ennek értelmében pedig a tanács által támogatott Várjon Gábor másod aljegyzővel szemben a tisztségre „folyamodók közül” Szojka Sándor alügyészt nevezte ki azzal az ígérettel, hogy a későbbiekben a vitathatatlan érdemei miatt Várjon Gábort „a „Főjegyzői címnek elnyerése végett felsőbb helyekre ajánlólag felterjesztendi.”

Ebből a megjegyzésből két dologra is következtethetünk. Egyrészt úgy tűnik, hogy a biztos diplomatikusan kívánt eljárni: a városi vezetés álláspontját nem kívánta a rá bízott hatalom erejével egyszerűen az asztal alá seperni. A jövőre vonatkozó, egyébként semmire sem kötelező ígéretével a tanács felé mégis gesztust gyakorolt, hiszen ezt az utóbbi jelzésként is értelmezhetette arra vonatkozóan, hogy a hatalom a véleményét nem hagyja teljesen figyelmen kívül. Másrészt úgy tűnik, hogy a kinevezendő főjegyző személyét illetően a királyi biztos előzetesen egyeztetett már a felsőbb kormánysszervekkel, és a kialakított álláspontot nem akarta, nem volt módja megváltoztatni a tanács ellenkező javaslatára sem. Mindenesetre a királyi biztos egyúttal mindazon további hivatalnokokat is kinevezte (a főjegyzői hivatal írnokairól volt szó), akiknek megbízatása a „házi tisztújítás alkalmával egyébkint a Tanácsot illetnék.”

A tisztújítás a harmadik napján is „nagyszámú, minden rendű közönség” jelenlétében folytatódott. A királyi biztos elsőként kihirdette az előző napi jegyzői és írnoki hivatali kinevezéseket. „Miután pedig a bel Tanács a régtől divatozó szokás szerint a teremből eltávozott, K. Biztos Úr Ő Nagysága a Választott Községgel maradván mielőtt a fő hivatalokrai választás elkezdődött, érintett választott községnek előterjesztette, hogy Breger József sebész és választott polgár nála személyesen megjelenvén éltesebb kora tekintetéből a mennyiben fia, Breger Vilmos t. alügyész ez alkalommal kijeleltetik, a választott polgári községből kilépni óhajtana, egyéb iránt magát s nevezett fiát Ő Méltóságának és a VKözségnek további kegyeibe és pártfogásukba ajánlotta.” A királyi biztos a nepotizmus e minősített esetében láthatólag semmi kifogásolnivalót nem lá-

tott, és a választott községgel teljes egyetértésben az így megüresedő hely betöltésére ki is jelölte a fiút, akit a két másik, nyilván csak formalitásból megnevezett jelölttel szemben elsöprő többséggel (57 szavazat) meg is választottak.

Miután pedig a választott község immár végleges összetételében és teljes létszámban készen állt, a királyi biztos a tisztújítás nézőit kiharcolta a városháza tanácsterméből, majd pedig levezette a szavazást sorrendben a városi kapitány, a polgármester és végül a főbíró személyéről. A választott község, a királyi biztos jelölései alapján az előző napon tanácsosnak megválasztott Papp Józsefet városi kapitánynak, majd Rimanóczy Ferencet polgármesternek, végül Baranyai Istvánt⁸ főbírónak választotta meg. Ezután „a szokott jel a toronyba adatván a remekdíszű székes egyház harangja ünnepélyes kongása jelentette a Közönségnek e város fő tisztségeinek lett betöltését, egyszersmind a Vpolgári Községből Sihulsky Frigyes szolnoklata alatt a bel tanácsot közülésbe meghívandó küldöttség kineveztetett, melly is megbizattatásába eljárván a Tanácsnak megjelenése után a tisztelt Királyi Biztos Ú Ó Nagysága kijelentette, hogy Papp József városkapitánynak, Rimanóczy Ferenc polgármesternek, Baranyai István főbírónak választattak. Melly kihirdetés éljen kiáltással fogadtatván...” Az új kinevezett főjegyző „meghittetvén a levéltár kulcsait Királyi Biztos Ú Ó Nagysága kezeiből által vette az után pedig az újonnan megválasztott Fő Bíró, polgármester és Város Kapitánya a szokott hittel leköteleztetvén székeiket elfoglalták, [a királyi biztos] pedig érintett fő Bírónak a Város hatósági pecsétét, Polgár Mesternek az Árvák pénztárába lévő eredeti kötelezvények és egyéb Okiratok Szekrényétől egyik kulcsát, Város Kapitányának pedig hivatalja pecsétjét által adta. [A királyi biztos] az új hivatalnokoknak erőt egészséget, s béke türeést kívánva, magát a Bel s Kül Tanács, nem különben a jelenlevő Közönség szíves emlékezetébe ajánlván a tisztújítási Közülést befejezetnek nyilvánította. Ezután a királyi Biztos úri lakába, a Főbíró a VKözség elébb a templomba az Istenek adandó hála végett onnan pedig haza kísérte.”

A választás technikai lebonyolítására nézve sajnos, csak közvetett megjegyzések alapján következtethetünk. A titkos választás a gyakorlatban azt jelentette, hogy az erre kijelölt helyiségben felállítottak egy asztalt, amelyen a jelöltekre adandó szavazatokat befogadó „szekrénykéket” helyeztek el, és a szavazás úgy történt, hogy az arra jogosultak egyenként a szavazó asztalhoz járultak és az általuk támogatott „szekrénykéjébe” dobták be a szavazási golyójukat. Ez az eljárási rend tehát a teljes diszkréciót korántsem biztosította, amint az alábbi megjegyzésből is kitűnik. „Minthogy pedig a szavazásnál K Biztos úr Ó Nagysága által észre vétetett, hogy Korponay Károly legidősebb Vpolgár ez alkalommal a szavazati asztalhoz meg nem jelenvén, a szavazási golyókat bététel végett más Vpolgárra bízta, az e részben minden lehető visszaélésnek elhárítása tekintetéből” a biztos két tanácsost kiküldött „hogy a mennyiben nevezett KK agg kora és testi gyengesége miatt a Község tereméből a Szavazási asztalhoz személyesen meg nem jelenhetne, akkoron nem egyes Vpolgárok, hanem ugyan azon küldnőkök a szavazati golyót tőle vegyék át s azt az általa kije-

⁸ Az 1846-ban főbírónak választott neve a forrásokban hol Baranyay, hol Baranyai formában szerepel, a tanulmányban az idézett forráshoz igazodva írom a nevét.

leltek közül egyenesen kinevezendő egyének szekrényébe tegyék.” A kiküldött tanácsosok azonban azzal a válasszal jöttek vissza, hogy Korponay Károly „jövőre ismét személyesen szavaz”. Úgy tűnik tehát, a szavazás rendjére felügyelő királyi biztos pontosan láthatta, hogy a választó kire is adja le a voksát (melyik szekrénykébe dobja a választási golyóbisát).

Az 1846-os választás a jegyzőkönyv szerint összességében békésen ment végbe a királyi biztos teljes körű felügyelete alatt. Mint láttuk, a város vezetése tett ugyan próbálkozásokat a hagyományos városi autonómia érvényesítésére, de az erre irányuló alázatos kérvények megfogalmazásán túl másra nem futotta az erejéből, lehetőségeiből, és jobb híján kénytelen volt elfogadni a rákényszerített királyi biztos intézményt. Világosan látható az is, hogy a szabad királyi városok vezetése ekkor már valóban egy önmagát kiegészítő testület volt, amelynek összetételét alapvetően befolyásolta a kormányzat a királyi biztos személyén keresztül, hiszen az ő előzetes beleegyezése, jelölése nélkül senki nem kerülhetett az egyes tisztségekre megválasztható három-három személy közé. Vagyis, az egyes pozíciók elnyeréséhez mindenekelőtt a királyi biztos támogatását kellett megszerezni. A választás egyúttal a városok vezetése kapcsán a kortársak által is kritizált visszásságra, a nepotizmus jelenségére is példát szolgáltatott.⁹ A tisztújítás alkalmával a tanáccsal szemben a választott község akarata érvényesült, amennyiben valóban sor került az idős korú tanácsos általuk szorgalmazott nyugdíjazására, ugyanakkor az általuk bepanaszolt tanácsos elleni eljárásról a jegyzőkönyv nem tudósít, csak azt állapíthatjuk meg, hogy az illető továbbra is megőrizte pozícióját. Úgy tűnik továbbá, hogy a királyi biztos a választás előtt megfogalmazott egyéb kívánságokat, javaslatokat is javarészt figyelmen kívül hagyta, így nem került sor önálló levéltárosi állás létesítésére, és a forrai tiszttartót sem váltották le, miként annak sincs nyoma, hogy a hegyaljai birtok külön igazgatást kapott volna. A tisztújítás mindent egybe vetve a városi vezetésnek a felsőbb kormányzervekkel, illetve az udvarral szembeni kiszolgáltatottságát mutatja.

Az 1848-as városi tisztújítás

Az 1848-as pesti forradalom, illetve az áprilisi törvények hatására a városi tisztújítás rendjében bekövetkezett változások elemzéshez elsőként a március 15-i események kassai visszhangját kell felidézni. A pesti események híre Kassán a jelek szerint március 18-án terjedt el, és postán többen is megkapták a ki nyomtatott 12 pontot, amelyet a fellelkesült polgárok sokszorosítottatni kívántak Werfer Károly helyi nyomdással, aki azonban ezt a tanács előzetes engedélyéhez kötötte. A polgárok ezért küldöttséget választottak maguk közül, amely a város közönsége nevében felkereste a főbíró helyettesítő polgármestert (az előbbi ugyanis országgyűlési követként Pozsonyban tartózkodott), akit a nyomtatási engedély kiadásán túl egy rendkívüli nyilvános polgárgyűlés összehívására is felkértek. A helyettes bíró, Rimanóczy Ferenc teljesítette a kéréseket.

⁹ Például *Bayer Márton*: A városok rendeztetése iránt. Pécs 1842. L. még *Czoch Gábor*: „A városok szíverei.” Tanulmányok Kassáról és a reformkori városokról. Pozsony 2009. 15–38.

Március 20-án korán reggel összehívta a tanácsot, amely egyrészt engedélyt adott a 12 pont sokszorosítására, annál is inkább, mivel időközben kézhez kapta a helytartótanács március 16-án kelt, a cenzúra eltörléséről szóló rendeletét. Másrészt pedig „miután a város polgárai és lakosai a városi tanács s választó polgársággal az idők komoly fejleményei fölött tanácskozni óhajtanának... a kívánt nyilvános közgyűlés tartását a tanács a fennforgó körülmények közt célszerűnek találván” jóváhagyta, és aznap délelőtt 11 órára ki is tűzte a városházára. A jegyzőkönyv szerint erre a nyilvános közgyűlésre „nagy számmal összegyűlt közönség jelenlétében” került sor. (1740/1848.márc.20.)

A lelkes hangulatot jól tükrözi a hivatalos összefoglaló is. Megnyitó beszédében a helyettes bíró kiemelte, hogy a nála előző nap járt küldöttség kérését annál is inkább teljesítendőnek ítélte, mivel azok kijelentették, hogy „kívánatukat mindenkor a hatóság útján óhajtják előterjeszteni, s hogy azoknak jelszavuk: »Éljen a király! Hűség a dynastiához« – itt az elnök beszédét harsány és szűnni nem akaró 'Éljen' felkiáltások félbeszakaszták”. Ezt követően felolvasták a helytartótanácsnak a cenzúra eltörléséről szóló rendeletét, amit szintén hangos tetszésnyilvánítással fogadtak, majd pedig a gyűlés összehívását kérők két szószólójának a beszéde következett. Elsőként Farkassányi Sámuel emelkedett szólásra. Farkassányi helybeli polgár, egyben nemes volt, ügyvéd, birtokos gazdálkodó, és a város egyik legnagyobb adófizetője, ugyanakkor az 1846-os tisztújítás óta működő városi vezetésben nem vett részt. Nem volt semmiféle városi tisztsége a másik szónoknak, a szintén ügyvéd és városi polgár Koncz Józsefnek sem.¹⁰ Vagyis esetükben a közügyek iránt érdeklődő, de a város politikai irányításából eddig kirekedt polgárokról van szó. Az egyébként számos szempontból érdekes két beszédből most azt emelném ki, hogy mindkettőben hangsúlyos a regnáló városi vezetéssel való együttműködés szándéka.¹¹ Hasonló szónoki fogással ezért mindketten kerülnek a városi vezetés személyeskedő bírálatát, így amikor a szabadság beköszöntét üdvözlik, az idáig fennálló állapotok bírálatakor inkább a tanács hatalmát jelképező városházáról beszélnek. Így például Farkassányi: „A tanács teremnek századokon keresztül a közönség ellenében zárt ajtajai a népnek megnyíltak, s ezen teremnek a szabad honpolgárhoz illő lepletlen férfias nyilatkozatokhoz nem szokott falai között megjött a szólás szabadságának napja. ...” Majd kicsit később így folytatja: „városunkban a szabadság e classicus földjén még csak ez előtt 24 órával, a szabad polgár idegen volt ön városa tűzhelyénél ...s ma ímé szabadon, s az alkotmányos formák között e város Tketes főbírájának elnöklete alatt, polgárhoz illő méltósággal tanácskozunk ön dolgainkról...” Vagy Koncz József, hasonlóképpen: „Nyitvák-e mai napon előttünk e városi tanácskozások termeinek eddigi zsarnoki önkény szuronyaival védett zárt ajtajai...testvérileg egyetértve tanácskozunk városunk jó vagy balsorsa felett, mert erre hív fel az új korunk felrázó szelleme, nyilvánítsunk hálát egy úttal e nemes város tisztelt érdemű helyettes bírájának

¹⁰ A személyekre vonatkozó adatok a kassai polgárokról készített adatbázisomból származnak, amelynek alapját a polgárkönyv adta (AMK Liber Neoconcivium. Supplementum H.III/2 Civ. 3.)

¹¹ Hasonló volt a helyzet például Debrecenben, l. *Szabó István*: Debrecen 1848–1849-ben. Debrecen 1928.

is, ki megértve keblünk édes vágyát, s az intő kornak hatalmas szózatát, résztvevőleg hajla bennünket a nyilvánosság templomába vezetni – szentelje meg az ég továbbra is a tanácskozási téren maradandó részrehajlatlan szándékát”.

A megmozdulásban részt vevő városi polgárság fő követeléseit, pontosabban, ahogy fogalmaz, a „kívánalmakat” Farkassányi Sámuel ismertette, hangsúlyozva, hogy „jelszavai e város közönségének: éljen a király, — hűség a Dynastiához — alkotmányos reform, egyetértés, testvériség, szabadság, béke rend”. Továbbá, bár kijelentette, hogy „a tekintetes tanács és a választott község vezérlete alatt kívánunk haladni” illetve, hogy a közügyek adminisztrációja és a közvetlen végrehajtás e testületeket illeti, azonban a „köz politikai tárgyakra nézve, nevezetesen mindazokra, mellyek az országgyűléshez tartoznak a jelen mód szerint tartandó közgyűlésekből vegyék utasításait és jelentéseik is itten tárgyalassanak.” A 12 pont pártolását pedig rögtön adják követutasításba. A közgyűlés egyúttal Wirkner Károly Kassa második országgyűlési követének azonnali visszahívásáról is egyhangúlag döntött. Felmerült az első követ, Baranyai István főbíró visszahívása is, de ezt a többség végül elvetette. További kívánalomként jelent meg a polgárörtség aktiválása és a háromszínű nemzeti lobogó kifüggesztése a városház erkélyére. Farkassányi, ahogy fogalmazott, „a városi közönség képében” előterjesztette azt is, hogy „neveztesék Pest városának példájára egy bizottmány, melly e város helyettes bírójának elnöklete alatt a rend fenntartásáról célszerűen intézkedve, határozatait is foganatosítsa és eszközölje: hogy a rend fenntartásába a sorkatonaság ne elegendjék” Konkrétan elő is sorolja, kiket javasolna e választmányba, amit minden bizonnyal előre egyeztettek. A közgyűlés a jegyzőkönyv tanúsága szerint a beterjesztett kívánalmakat „általános tetszéssel” és „éljen” felkiáltásokkal egyhangúlag elfogadta, csakúgy, mint a csendre és közbátorságra ügyelő bizottmányba javasolt személyeket is. Ezek között volt a második szónok, Koncz József is, Farkassányit pedig, aki magára nem tett javaslatot, közfelkiáltással beválasztották az így 12 főssé váló grémiumba. Az egyik közgyűlési résztvevőnek viszont azt a javaslatát, hogy e választmányba a tanács, a választott község és a polgári őrsereg egynéhány tagját is vegyék bele, az egybegyűltek elvetették, ami arra utal, hogy a választmány létrehozásának egyik nyíltan nem megfogalmazott célja a külső és belső tanács működésének ellenőrzése lehetett.

Ezt követően, az elfogadott határozatoknak megfelelően, többször is sor került hasonló közgyűlésre; egyébként a tanácsülések nyilvánosságáról, mint tudjuk, az április törvények XXIII-ik, a szabad királyi városokra vonatkozó törvénycikke is rendelkezett. A megválasztott bizottmány pedig munkába lépett, és többször is együtt ülésezett a magisztrátussal. A városi tanács tulajdonképpen ideiglenessé vált, az ügyvitel biztosítása mellett legfőbb feladata a törvényben előírt új alapokra helyezett városi tisztújítás előkészítése és lebonyolítása lett. Ezt az átmeneti jelleget erősítette az is, hogy a főbíró, Baranyay István április 25-én, Pozsonyból hazatérve, mivel „némely iránta nyilvánított ellenszenvekkel találkozni kénytelen vala”, sértett hangvételű előterjesztésben bejelentette lemondását főbírói hivataláról. Tanácsnoki állását ugyanakkor megtartotta, ahogy fogalmazott: „hogy e minőségében a közjó előmozdítására addig is

működhessen míglén az újabb XXIII-ik törvényczikk értelmében tartandó tisztújításnál alkalma leendő tapasztalni, valjon a választó közönség bizodalma vele további szolgálatra kíván-e parancsolni” (2399/1848.ápr.25.).

A főbíróval kapcsolatos konfliktusokra a Werfer Károly nyomdász által kiadott helybeli Képes Újságban is találunk utalásokat. A hetente megjelenő lapban rendszeres rovat közölt híreket a kassai közéleti eseményekről. Szerzőjük, Klestinszky László láthatólag a forradalom lelkes híve volt, de tudósításaiból sajnos a város egyes vezetőinek politikai pártállására pontosabban nem lehet következtetni. Az általa festett kép alapján Kassán a változások hívei álltak szemben a tudósításaiban „Wirkner ligának”, illetve a „csúful megbukott, városunkban hosszabb idő óta majd nem közromlást előidézőleg uralgott, ugy nevezett Wirkner-Baranyay pártnak” emlegetett csoporttal.¹² Amint láttuk, a pesti forradalom hírére megmozdult polgárság képviselői Wirkner Károlytól rögtön vissza is vonatták országgyűlési követi megbízását, és már akkor megmutatkoztak a főbíróval szembeni ellenérzések is. Azt azonban, hogy pontosabban mi állhatott a főbíróval szembeni súlyos vádak hátterében, sajnos az újság sem részletezte. Ugyanakkor világos, hogy a kassai lap tudósításaiban a helyi érdekcsoportok közötti törésvonalak kerültek inkább előtérbe, illetve a tudósító ezeket igyekezett megfeleltetni a forradalom híveinek és ellenzőinek táborával. Beállításában a politikai változások tétjét helyi szinten mindenekelőtt a főbírónak és körének megbuktatása jelentette.¹³

Mindenesetre, a városi tanács, ugyanazon a napon, amikor tudomásul vette a főbíró lemondását, a „csendre és közbátorságra felügyelő választmány” április 24-i ülésének a határozatát is megtárgyalta. E szerint a választmány visszaadja a felhatalmazását, mivel küldetését befejezettnek tekinti, hiszen az országgyűlés törvényeit az uralkodó szentesítette, és azokat a tanács hivatalosan is megkapta. Ezt azonban a tanács nem fogadta el, így a választmány a tanács felkérésére tovább folytatta működését (2387/1848.ápr.25.).

Az új törvények szerinti városi tisztújítás előkészítésének első lépéseként, Szemere Bertalan belügyminiszter április 20-i rendelete, illetve az 1848. évi XXIII. tc. alapján először egy nyilvános közgyűlést kellett összehívni a választási elnök megválasztására és a tisztújítás előkészítésére. Ennek értelmében ezen a közgyűlésen egyedül a hivatalban lévő magisztrátus és a választott polgárság bír tanácskozási és határozathozatali joggal. E közgyűlés feladata továbbá, hogy a várost egyenlő választókerületekre ossza, kijelölje a választás helyét, amely mind a választók számának, mind a nyilvánosság követelményének megfelelő. Meg kell határozni a tisztújítás napját (amely a törvény szentesítésének napjától számított hat hétnél nem lehet későbbi), és egy bizottságot is választania kell, amely a választásra jogosultak összeírásáért felelős. A választási kerület összes lakosának összeírását követően öt egymást követő napot kell meghirdetni, hogy a bizottság a választási képességük ellenőrzését követően lajstrom-

¹² Abaúj-kassai napi események. Klestinszky László nemzeti ór aláírással. Képes Újság 17. szám, 1848. ápr. 22. 136.

¹³ Klestinszky egy későbbi tudósításában Baranyai „volt főbíró” a sajtószabadság ellenségének és bosszúállónak mondja. Képes Újság I. évf. 21. szám, május 20. 170.

ba vegye azokat, akik a választási jogukkal élni kívánnak. A megadott határidőn túl jelentkezni nem lehet, ugyanakkor a választók kerületenként összeállított névsorát három napra nyilvánosan ki kell függeszteni, és azzal kapcsolatban észrevételeket lehet tenni, majd ennek a határidőnek lejártával a választmány a közgyűlésnek beadja a választói névsor egyik példányát, míg a másikat a belügyminiszternek kell felterjeszteni. A következő lépés a választók közgyűlésének megszervezése. Ez a közgyűlés küldi ki a tisztújításon közreműködő szavazatszedő bizottságot (szükség esetén többet is). A másik fő feladata, hogy megválassza azt a bizottságot, amely az egyes betöltendő tisztségekre három-három alkalmas személyt jelöl „bevett vallás különbsége nélkül”. Ennek a jelölő bizottságnak, amely tehát átveszi a királyi biztos korábbi jogkörét, a város népességétől függően legalább tíz, legfeljebb tizenhét főből kell állnia. A jelölőbizottság tagjai semmiféle tisztségre nem pályázhatnak. A választási közgyűlést követő harmadik napon kell megrendezni magát a tisztújítást. A rendelet végül a tisztújítás lebonyolításának rendjét is előírta nagy vonalakban, mindekelőtt azt szabva meg, hogy elsőként a polgármestert kell megválasztani, majd pedig az 1848.XXIII. tc. 15.§ alatt felsorolt rendben a további tisztviselőket. Ezt követi a képviselők megválasztása, amely már előzetes kijelölés nélkül történik. (2439/1848.ápr.27.)

A választás előkészítésére előírt közgyűlésre május másodikán került sor (2561/1848.máj.2.). Eszerint Kassán a 60 fős választott polgárság, és a tanácsosok mellett a városnak az 1847/48-as országgyűlési követek megválasztásában részt vett további harminc polgár,¹⁴ vagyis összesen 103 fő volt jogosult a tisztújítási elnök és a választást előkészítő bizottság megválasztására, akik közül 76 jelent meg. Az elnök megválasztását némi vita és tumultuózus jelenetek előzték meg. Az elnök személyének fontosságát egyébként a tisztújítás lebonyolításán túl az is növelte, hogy mivel a választások előtt az addig hivatalban lévő tisztikarnak le kell mondania, az új tanács megalakulásáig egyben a városi kapitány, tisztügyi és a jegyző szerepét is betölti. Rimanóczy Ferenc helyettes főíró először nem a törvény szerint eredetileg előírt titkos szavazást kezdeményezte, hanem a választást figyelő közönség bevonásával a szélesebb közvéleményre kívánt támaszkodni. Eljárásának hátterében a Képes Újság tudósítása szerint a megelőző napi tanácskozás állt, amelyen Buda példájára hivatkozva az a javaslat merült fel, hogy ahhoz hasonlóan a tisztújítási elnököt ne titkosan, és a nyilvánosság rovására, hanem a közvélemény jelöltjei közül válassza az erre kijelölt testület. Az indítványt egyébként Demeczky Lajos tette — korábban Kassa országgyűlési követe, a választott község tagja — aki a Képes Újság szerint csak kevéssel a választás előtt érkezett Kassára Budáról, hívei szerint családi ügyek miatt, a lap tudósítója szerint viszont zavarkeltés céljából, és mert magát szerette volna tisztújítási elnöknek megválasztatni.¹⁵ Mindez mindenesetre jól mu-

¹⁴ A 103 fő összetételére a jegyzőkönyv pontosabban nem utal, ez a Képes Újságban a tisztújítási elnök választásával kapcsolatban megjelent egyik írásból derül ki: Május 2ki városi közgyűlés részleteinek hű rajza, czáfolat, és felhívás. Régen György, Ertly János, Kerekes G., Wandraschek Károly aláírással. Képes Újság I évf. 20. szám. 1848. május 13. 155.

¹⁵ Demeczky fellépésével pro és kontra több írás is foglalkozik: Képes Újság I. évf. 1848. 19. szám, 20. szám, 21.szám.

tatja a választásokat övező felfokozott hangulatot. A jegyzőkönyv szerint az említett döntésnek megfelelően a helyettes főbíró a „nyilatkozó közvéleményre is figyelve, pontosan eljárni kívánván, a kebelbeli közönséget aziránt felszólítja: miszerint a választandó tisztújítási elnök iránti véleményét terjeszteni elő, s miután ezen fölhívás következtében e részben történt zajos felkiáltások által nyilvánított vélemény [...] annyira eloszlott, hogy azt mellyik részen legyen a többség kivenni teljességgel nem lehetett, ennek eldöntése szavazás alá bocsátatott.” A Képes Újságban megjelent írás szerint — melynek szerzői egyébként Demeczky Lajos híveiként ragadtak tollat — „a városi táncteremben tartott közgyűlésen a polgárság nagy része Demeczky Lajos nevét hangoztatta, néhányan elnöknek a lelkes Semsey Bélát kívánták, s ezek száma a tanuló ifjúságnak időközbeni felhívás következtében történt megjelenése után tetemesen nevedett. Három óranegyedig szünni nem akaró felkiáltások után az ünnepelt két név mellett a talpig becsületes polgár és jeles gyógyszerész Steer Ferenc neve hallatott hírneves polgárok ajkairól. Ezekután az elnök, a kevésbé szűnő zajban értelmesen kivehető szavakkal kinyilatkoztatta: hogy a tanácssal szavazás végett a városházi terembe megyen.” Végül a titkos szavazás eredményeként nagy többséggel (69 szavazat) Steer Ferencre, a választott község tagjára esett a választás, amely a Képes Újság szerint „gyógyír mind a két rész sebeire, mellyeket a közmegelegedés jótékony hatása behegesztvén, azok többé igazán nem fájhatnak. – A választott elnök, az érette járt küldöttség kíséretében a terembe megjelenvén, zajosan és szívesen éljeneztetett.”¹⁶ Ezt követően a közgyűlés négy kerületre osztotta a várost, és már fennakadások nélkül választotta meg a bizottságot a választók összeírására, összesen 56 főt a négy kerülethez.

A választók véglegesített névjegyzékét a bizottság május 20-án nyújtotta be a tanácsnak (2854/1848.ápr.20.). Sajnos, a választók névjegyzékét mindeddig nem sikerült megtalálni, erről egyetlen adatunk a Képes Újság tudósítójától származik, aki szerint „a tisztújítási választók száma, mint halljuk 760 egynehány”.¹⁷ Vagyis, az 1847-ben végrehajtott lélekösszeírás szerinti összesen 14 959 lakos mintegy 5%-a.¹⁸

A tanács a névjegyzéket benyújtó bizottságot egyúttal azzal is megbízta, hogy a tisztségekre kijelölő bizottság megválasztására összehívandó választói közgyűlésre a „teendők iránt tervet készítsen”. A május 22-re kitűzött gyűlés helyszínéül pedig a városi kávéház nagytermét jelölte ki. A rendelkezésére álló két nap leforgása alatt a bizottság, a törvényt és a miniszteri rendeletet alapul véve igyekezett azokat a részleteket is kidolgozni, amelyekre a központi rendelkezések nem tértek ki. A betervezett szabályozást a közgyűlés pontonként megtárgyalta és elfogadta (2892/1848.máj.22.). Ennek értelmében „Május 25-én reggeli 7 órakor a helybeli székes egyházban tartandó isteni tisztelet bevégeztével a városi kávéház nagy teremében választók gyűlése fog tartatni”, ahol pontosan felsorolják, hogy az egyes választási kerületekhez mely városrés-

¹⁶ Május 2ki közgyűlés. Képes Újság I. évf. 20. szám. 1848. május 13. 155.

¹⁷ Képes Újság I. évf. 21. szám. 1848. május 20. 170.

¹⁸ Kassa népességének alakulásáról *Czoch Gábor*: Városlakók és polgárok. Kassa társadalma a XIX. század első felében. Bp. 1997. Kandidátusi értekezés.

szek tartoznak, és hol fog működni a szavazatszedő választmány. Ezt követően indul a szavazás a kerületekben. A szabályozás értelmében a „választók az illető kerületi választmány működése helyén megjelenvén, a terembe egyenkint belépnek – holott is a választmány elnökétől a választók nyomtatott névsorát átveszik, és a teremben az e célra kijelölt helyre vonulván az által vett ívre jegyzett összes választók közül 14-et aláhúznak, s az ívet összevetvén, azt a szavazatszedő választmány előtt az e végett kiállított szekrénybe beteszik. Az ívek átvétele és átadása közben a teremből kimenni, vagy az ívet magával kivinni szabad nem lészen. Csak azon szavazatok lesznek érvényesek, mellyek az elnöktől átvétettek, s mellyeken 14-nél több választó neve aláhúzva nem találtatik. – ha pedig a beadott szavazati íven a meghatározott számon felől még több választó neve aláhúzva lenne, az illető szavazati ív, mint érvénytelen félretétetvén, számba nem vétetik.” Gondoltak az analfabétákra is: „Az írni, és olvasni nem tudó választó az illető szavazatszedő választmány valamelyik tagját, mellyhez bizodalommal viseltetik aziránt felkérndi, miszerint ez vele a szavazás helyére elvonulva, az általa élő szóval bemondott neveket helyette az ívre húzza alá. Az illy választónál netalán lehető névjegyzéket semmi szín alatt nem lészen szabad elfogadni, hanem ha ez 14 választmányi tagot nem lenne képes bemondani, akkoron a felkért választmányi tag a választók egész névsorát előtte felolvassván, azokat, kik iránt a választó bizodalommal viseltetik, külön lapra feljegyzi, a választó előtt felolvassa és az ennek folytán általa kijelöltek s illetőleg választottak neveit aláhúzza.”

A törvény nem tért ki a szavazategyenlőség esetére sem. A kassai szabályozás szerint a jelölőbizottság tagjait szavazattöbbséggel választják meg és azokat, akik azonos számú szavazatot kapnak, egymás után felveszik a megválasztottak listájára, míg az utolsó kettő szavazategyenlősége esetén köztük újabb titkos szavazással kell döntenet. A tisztújítási elnök és a szavazatszedő választmányok tagjai saját kerületükben fejenként szavaznak. Aki bármilyen hivatalt akarna vállalni, az nem lehet tagja a kijelölő bizottságnak. „Ha pedig a kijelölő választmány közül valaki valamely főhivatal elvállalására közbizodalom által fölhivatnék, s azt elvállalni szándékoznak, illy esetben a bizottmánynak hit általi betöltése idejéig a kijelölők sorából kilépni tartozik. – Mindkét esetben valamint akkor is, ha akármely választott kijelölő magát érintett hit letételéig a tisztújítási elnöknél nem jelentendi, akkor a lemondott, kilépett vagy magukat nem jelentett kijelölők helyére az utánok következő számszerinti szavazat többséggel bíró választott betöltendő lészen.” A szavazás végén a szavazati íveket tartalmazó szekrényt lepecsételik, és a városházára viszik, ahol a szavazatszedő választmányok összesámolják őket, és a többséget kapott „kijelölők névsorát a választók gyűlésének beadandják.”

A tisztviselők és a képviselők választását a tervezet már kevésbé részletezte. Az előbbieket a törvénynek megfelelően titkosan, golyókkal fogják megválasztani úgy, hogy minden tisztségre a jelölő bizottmánynak három jelöltet kell állítania. A tisztújító szavazásra szintén kerületenként, ugyanazonokon a kijelölt helyszíneken fog sor kerülni. A képviselőtestületet illetően először is megállapították, hogy a város lakosságához mérten, a törvény alapján¹⁹ 85 képvise-

¹⁹ Az 1848. évi XXIII tc. 22. § b. pontja szerint: „Közép városokban, az első 12,000 számon felül, minden 400 lakos után, az első 82 képviselőhöz adatik egy képviselő.”

lőt kell választani, „minden kijelelés nélkül, a kijelölők választására megállapított szabályok szerint, a város telepedett lakosai közzül választatnak, mellynél fogva, ha valaki olly egyénre kívánna szavazni, kik a választók névsorában elő nem fordulnak, az az ilyen egyéneknek neveit az elnöktől átvett ívre feljegyzendi.”

A választási elnök vezetésével részletes javaslat készült arról is, hogy a városi közigazgatásban milyen szerkezeti változásokra van szükség (2893/1848. máj. 22.). A célszerűségi és takarékosági szempontok alapján részletesen áttekintve a városi hivatali szerkezetet, egyfelől néhány tisztség megszüntetéséről, hatáskörök összevonásáról, de új hivatalok létesítéséről is döntöttek. A legnagyobb horderejű javaslat azonban a végrehajtó és a bírói hatalom elválasztásának terve volt. Az elfogadott határozat szerint a „tárgyak czélszerűbb kezelése, úgy az igazság gyorsabb kiszolgáltatása tekintetéből a tanács jövőre polgári és törvénykezési osztályra elkülönöztetni s a polgári tárgyak polgármester elnöke alatt öt tanácsbeli tagok közbenjöttével elintéztetni, – a törvényszéki elnökösködés pedig a főbíróra ruháztatván a törvényes tárgyak a megválasztandó főbíró és hat törvénytudó tanácsbeliek által elintéztetni határozatnak, azonban a törvény értelmében tartandó közgyűlésekben a két részre felosztott tanács egybeülvén a képviselőkkel és tisztviselőkkel együtt tanácskozánd, melly ekkint elkülönözendő tanácshoz miután mindegyikhez külön külön két előadó jegyző okvetlenül szükségeltetnék, az eddigi rendszeres fizettséggel ellátott három jegyzők és tollnok olly módon felosztatni rendeltetnek, hogy egy tanács s egy törvényszéki fő és külön egy aljegyző légyen.” A tanács s törvényszéki főjegyző, illetve a két aljegyző fizetését azonos összegben irányozták elő (600, illetve 400 pengő forint évente), és kikötötték, hogy a közgyűléseken mindegyiknek kötelező a megjelenés, és közösen kell dolgozniuk.

A tisztújításra kijelölő bizottság május 25-re kitűzött megválasztásának rögtön az első óráiban kiderült, hogy az eredetileg tervezett lebonyolítási rendden némileg változtatni kell. A jegyzőkönyv szerint „Kevés idő lefolyta után a választmányok küldöttséggel járultak a közgyűléshez, azzal a kéréssel, hogy a máj 22-i határozat következtében szavazás végett a terembe csak egyenként belépven, és ott hosszabb ideig mulatván, ily módon a szavazás csak nagyon későn fejeztethetők be.” Ezért úgy határoznak, hogy egyszerre 6–8 választó is belépessen a terembe, akik az erre a célra külön beállított további asztaloknál szavazhatnak. A választást azonban így sem tudták egy nap alatt befejezni, ezért este nyolckor abbahagyták a szavazatszedést, és másnap folytatták a szavazás lebonyolítását. A szavazatszámolás a városházán, kerületenként négy helyen folyt, amivel este nyolcra végeztek. Az eredményt a közgyűlés előtt május 27-én ismertették.

A kijelölő bizottsági részvételre a legtöbb szavazatot gróf Dessewffy Ferenc kapta (504-et). Az eredmény ismertetése után a tisztújítás lebonyolítására kiküldött bizottság egyik tagja, Stockinger Imre kir. akadémiai tanár felszólalt, hogy „miután gróf Dessewffy Ferencet igen nagy számú tagokból álló küldöttség a választók nevében a polgármesteri hivatal elvállalására nagy lelkesedéssel felhívta, és a tisztelt gróf, noha körülményei mást igényeltek, ezen ismételt ké-

relemnek és hangosan nyilvánult közkíváratnak engedve s önérdékét a közjó-
nak alárendelve, a polgármesteri hivatalrai kijelölését elfogadta, őt az e tárgy-
ban hozott fent intézett közgyűlési határozat értelmében a kijelölő bizottmány-
ból kihagyatni kérte. Erre a tisztelt gróf köszönve a bizalmat úgy nyilatkozik,
hogy elfogadásra kész leszen, ha a közbizodalom benne összpontosuland. Melly
nemes nyilatkozat köz örömmel fogadtatván, a tisztelt gróf szívből eredt lelkes
és szünni nem akaró »Éljen« felkiáltások közt a kijelölő bizottmányból kilé-
pett.” A kijelölők sikeresen lebonyolított megválasztása tehát egyben már
előrevetítette azt is, hogy ki nyeri el a megújuló városi vezetés legfontosabb
posztját.

A május 29-én induló tisztújítás első napján valóban a grófit választották
meg polgármesternek nagy többséggel, 514 vokssal. Vele szemben a jelölőbi-
zottság a polgármesteri posztra a már többször emlegetett korábbi polgármes-
tert, Rimanóczy Ferencet (54 szavazat) és Aranyossy János korábbi tanácsno-
kot (21 szavazat) jelölte. Dessewffy Ferenc új ember volt a város vezetésében,
de népszerűségére utal, hogy az április elején alakult gyalogos nemzetőrsereg
egyik osztálya parancsnokává választották.²⁰ A Képes Újság lelkes tudósítója
szerint, miközben a tisztújítás hivatalosan még csak a kezdetét vette, a gróf
„zászlókkal harsogó zene közt a választás helyére százaktól környezve házától
felkísértetett. Mielőtt a kijelölés megtörtént volna, a választók azt végezték,
hogy gr. Dezsőfi Ferencz köz felkiáltással polgármesternek választassék el,” de a
„ns gróf határozottan a titkos szavazást kívánta”. A választást a tudósító két
okból is a legjobbnak tartotta: egyrészt mert Dessewffy megválasztásával „le-
döntetett azon gyűlöletes kínai fal, mely kivált városunkban három nagy
kasztát, a mágnásit a nemesit és a polgárit egymástól elzárá”, másfelől pedig,
mivel Dessewffy „szilárd jellemű lelkes nemes hazafi”.²¹ A következő választás
a főbírói posztot érintette, amelyre viszont nagy többséggel Rimanóczy Feren-
cet (507 szavazat) választották meg, aki mellett egyrészt ismét Aranyossy Já-
nost (50 szavazat) és a korábbi főjegyzőt, Szojka Sándort (56 szavazat) jelölték
(Aranyossyt két nappal később tanácsosnak választották meg, Szojka pedig az
egyik főjegyzői állást nyerte el). A tisztújítás első napján még a városi kapitányi
posztról szavaztak, amire e tisztség korábbi betöltőjét, Papp Józsefet választot-
ták meg ismét (386 szavazat) a korábbi aljegyző, Várjon Gábor (175 szavazat)
és a kassai forradalmi események már emlegetett egyik főszereplője, Farkas-
sányi Sámuel (21 szavazat) jelölése mellett. Mivel május 30. az uralkodó név-
napja miatt ünnepnap volt, a tisztújítás május 31-én folytatódott a tanácsosok
megválasztásával. Ennek során jelölést kapott a korábbi főbíró, Baranyay Ist-
ván is, aki az említett kritikák ellenére azért elég támogatóval rendelkezett ah-
hoz, hogy ha nem is nagy többséggel, de 234 vokssal tanácsosi állást kapjon, a
vele szemben jelölt két korábbi tanácsos, Aringer Károly (180 szavazat) és
Tomka Miklós (130 szavazat) ellenében. A tisztújítás összességében rendben,
az előírt szabályoknak megfelelően zajlott le. Igaz, némileg lanyhuló érdeklődés
közepette, hiszen míg a főhivatalok választásakor még hatszáz körül alakult a

²⁰ Képes Újság I. évf. 16. szám, 1848. ápr. 8. 130.

²¹ Képes Újság I. évf. 24. szám, 1848. jún. 10. 194.

szavazók száma a 760 körülre tehető összes választásra jogosult közül, a későbbi napokon sorra kerülő, kisebb városi tisztségek megválasztásakor előfordult, hogy a leadott szavazatok száma a kétszázat sem érte el. A korábbi, 60 tagból álló választott község helyébe lépő képviselőtestület megválasztását, amely június hetedikén, a szavazatszedő bizottság kinevezésével vette kezdetét, aztán ismét nagyobb érdeklődés kísérte (a legtöbb szavazat, 393, báró Horváth Józsefre esett). E szavazás végeredményéről a szavazatszedők június 13-án tettek jelentést, amivel a tisztújítás mintegy kéthetes folyamatának érdemi része lezárult. A megválasztott képviselők eskütételét követően a tisztújítás ünnepi keretek között, beszédekkel és a Szent Erzsébet katedrálisban tartott istentisztelettel ért véget.

A változások mérlege

Ha csak a személycseréket nézzük, kétségtelen, hogy összességében az 1848-as kassai városi tisztújítás során nem történtek radikális változások. Ez az eredmény egybecseng a kérdésre vonatkozó szakirodalom megállapításaival, amely egyébként sajnos mindeddig csak néhány város példájára támaszkodhat.²² A tisztújításnak köszönhető változások mértékét megítélni azonban véleményem szerint csak több tényező figyelembe vételével célszerű. Először is, mint láttuk, a város élére új ember került, és a Képes Újság tudósításai alapján arra következtethetünk, hogy a közvélemény számára ennek volt a legnagyobb jelentősége és szimbolikus üzenete. Másfelől kétségtelen, hogy a város megszűkebb vezetésében csak részleges átrendeződés történt. A régi főbíró ugyan leváltották posztjáról, de Baranyai István azért nagyot mégsem bukott, hiszen megmaradt tanácsosnak. A korábban hivatalban lévő tizenkét másik tanácsos közül hatot választottak újra, egy pedig még 1847-ben elhunyt, így öt tanácsosnak kellett megválnia a tisztségétől. A helyükbe lépők azonban nem számítottak igazán új embereknek, hiszen mindegyikük tagja volt a korábbi vezető hivatali testületnek. Török Sámuel a választott község éléről emelkedett a tanácsosi székbe, Szojka Sándor főjegyző, Várjon Gábor aljegyző, Dobay Lajos tiszti főügyész, Szászy Ignác pénztárnok, Czittó Dániel számvevő, míg Polinszky Alajos uradalmi felügyelő volt korábban, vagyis az új tanácsosok személye is inkább a folyamatosságot erősítette a város vezetésében. Ugyanezt mondhatjuk el a többi hivatalviselő kapcsán is. A tisztújítás során összesen negyven hivatal betöltéséről szavaztak. Természetesen, az egyes posztokon történtek személycserék, egyesek számára a tisztújítás emelkedést hozott a ranglétrán, de új emberek alig kerültek a városi tisztikarba. Pontosabban, mindössze csak egy vásárbírói és egy pénztárnoki hivatalra választottak meg olyan személyt, akit nem találunk a korábban hivatalban levő tisztviselők sorában.

Jelentősebb átrendeződést hozott ugyanakkor a választott község megszűnése, illetve a helyébe lépő képviselőtestület felállítása. A korábbi választott polgárok közül ugyanis csak 18 főt választottak képviselővé, míg további három

²² A városi vezetés megújulásának elmaradását hangsúlyozza például Balázs Péter Győr esetében. L. Balázs P.: Győr i. m. 237. Összefoglalóan erről *Kajtár István: Magyar városi önkormányzatok 1848–1918*. Bp. – Pécs 1992.

fontos városi hivatalt kapott (a már említett, polgárnokból tanácsossá váló Török Sámuel mellett Sihulsky Frigyes városi főorvos, Hrebly Antal főmérnök lett). Az új képviselőtestület 85 tagja közül ugyanakkor csak 15 fő, míg a 40 megválasztott tisztviselő közül mindössze 3 volt olyan, aki a forrásaink szerint nem rendelkezett a város polgárjogával. E tekintetben tehát megállapíthatjuk, hogy az 1848-as tisztújítás eredményeként a város vezetésébe kerülők ugyanúgy a rendi polgárjogú lakosságból kerültek ki, mint a korábbi városi vezetés. Ennek az adatnak az értékeléséhez azonban két dolgot kell figyelembe vennünk. Kassán, mint jeleztük, a választói képességgel bírók listáját nem sikerült megtalálni. A Képes Újság tudósítója szerint a számuk 760 körül mozoghatott. Minden bizonnyal azonban ennél valamivel többen lehettek, tekintettel arra, hogy a törvény minden városi polgárjoggal rendelkező személynek biztosította a választójogot. Kassán pedig egy 1847-es összeírás szerint 788 fő rendelkezett rendi polgárjoggal, míg a Hetilap című folyóiratban közölt tudósítás szerint „a kassai polgárok száma 1848-dik év kezdetével 804-re ment.”²³ Ezekből az adatokból mindenesetre joggal következtethetünk arra, hogy Kassán a foglalkozásuk, vagyoni képességük alapján a törvény szerint választásra jogosultak és a rendi polgárjoggal rendelkezők köre nagyrészt egybeesett, ezért a tisztújítástól e tekintetben nem is lehetett azt várni, hogy nagyobb mértékben kerüljenek a városi hivatalokba, a képviselő testületbe nem polgárjogú lakosok. Ugyanakkor a kassai polgárság társadalmi összetételére vonatkozó kutatásaim alapján azt is figyelembe kell vennünk, hogy az 1840-es években ez a polgárság már korántsem volt azonos a céhes iparos világgal. A 18. század végéhez képest a forradalom előtti évekre az újonnan polgárrá válók körében határozottan visszaesett a kézművesek aránya, miközben a kereskedőké, a szellemi foglalkozásúaké jelentősen megnőtt, vagyis a rendi polgárság jogi kategóriája a korábbihoz képest jóval heterogénebb csoportot foglalt magába.²⁴

A tisztújítás mérlegének megvonásánál azonban a személyi vonatkozásokon, a városi vezetés társadalmi összetételének kérdésén túl a választáshoz kapcsolódó közigazgatási szerkezeti változásokat is figyelembe kell venni. E tekintetben pedig döntő átalakulás zajlott le: a városi önkormányzat Kassán 1848 nyaratól a politikai és a törvényszéki tanács felállításával valóban a bírói és a végrehajtói hatalom szétválasztásának az elve alapján kezdett működni.²⁵ Június 23-án a közgyűlés kinevezett egy bizottságot, amelyben a polgármester, a főbíró, a főkapitány, továbbá más városi tanácsosok, tisztviselők és képviselők kaptak helyet. Feladatuk az volt, hogy tegyenek javaslatot a két tanács hatáskörének pontos meghatározására, és részletesen dolgozzák ki az új rend szerinti önkormányzati működés szabályait (3325/1848. jún. 23.). A közgyűlés azonban már június 27.-én úgy döntött, hogy a részletes szabályok elkészülte előtt, ideiglenesen már meghatározza, kik a tagjai a „politicus”, illetve a törvényszéki

²³ Az 1847-es összeírásról l. *Czoch G.*: A városok szíverek. i. m. 99. Illetve *Hetilap* 1848. márc. 21. 365.

²⁴ *Czoch G.* A városok szíverek. i. m. 94–148.

²⁵ Erre néhány más városban is történt kísérlet, de a megvalósítás többnyire elmaradt. L. *Kajtár I.*: Magyar városi önkormányzatok i. m. 51–52.

tanácsnak. Július elsejétől pedig már e felosztás szerint ült össze a törvényszéki tanács az ügyek tárgyalására. A részletes, 119 paragrafusból álló szabályozás augusztus 24-re készült el,²⁶ amely az 1848-as városi törvény és a liberális elvek szellemében határozta meg a városi tisztviselőkből és a képviselőkből álló közgyűlés — mint a legfontosabb városi testület —, továbbá a polgármester, a főbíró, a kapitány, a tanácsosok és az egyes városi szakbizottságok feladatkörét és működési rendjét. A korábbi szakirodalom lényegében kritikusan hívta fel a figyelmet arra, hogy a városok vezetésének személyi összetétele csak korlátozottan változott, amely ezért nem is lehetett alkalmas egy tényleges *polgári* városi politika kialakítására.²⁷ Ehhez képest érdemes arra is rámutatni, hogy Kassán legalábbis, ezt az új működési rendet jelentős részben éppen olyan — korábban rendi kiváltságot szerző — polgárok dolgozták ki, akik a megelőző városi közigazgatásban is részt vettek. Az 1848-as tisztújítás következtében valóban, Kassán sem került sor a tisztikar átfogó lecserélésére, de ez a személyi összetételében csak részlegesen átalakuló városi vezetés döntően hozzájárult az új önkormányzati rend kialakításához. Összefoglalva, Kassán a tisztújítás tehát elsősorban nem a személyek szintjén, hanem a városigazgatás szerkezetében hozott igazán lényegi változást.

THE ELECTION OF THE MAGISTRACY AT KASSA IN 1848

By Czoch Gábor
(Summary)

The study examines the ways in which the act no. XXIII of 1848, which reorganised the administrative structure of towns, and prescribed the new system of the election of urban magistracies, was applied in practice, and also the extent to which these magistracies were effectively renewed as a result of elections which were held in a much more democratic system than previously. It also attempts to offer a general assessment of these changes. The analysis is focussed on the example of Kassa, the centre of the northeastern region of the Hungarian Kingdom. As a result of the elections of 1848, a new person took over the town's leadership, but most of the former officials retained their offices. At Kassa it was not at the level of personnel but at that of the structure of urban administration that the elections produced fundamental changes. From the summer of 1848, the municipality, whose chief organ became the elected body of representatives, began to operate on the basis of the separation of judicial and executive authority by establishing a political and a judicial council. The new system of operation was to a large extent elaborated by citizens who had also been active in the previous urban administration.

²⁶ Tanácsülések Jegyzőkönyve. 5027/1848. Iratok. AMK, Sterdná Manupilácia, Magistratny súd (J).

²⁷ L. erről *Kajtár I.*: Magyar városi önkormányzatok i. m. 50–51.